Vlinders kijken in de winter

De zomer is dé tijd voor dagvlinders. Natuurlijk kun je ook op een mooie zonnige dag in februari al een citroenvlinder zien vliegen en bont zandoogjes zijn er zelfs tot in november, maar de 'echte' vlindertijd is van april tot en met september. Dat is ook de tijd dat onze vlinderroutes gelopen worden. Maar ook in de winter kun je nog vlinders te zien krijgen en er zijn er die alleen maar in de winter vlinder zijn.

Tekst en foto's:
Kars Veling
De Vlinderstichting

Het gaat om nachtvlinders die zich aangepast hebben aan de winter en juist dan 'actief' zijn. Er zijn verschillende uilen die in oktober tevoorschijn komen en die tot in april zijn aan te treffen. Als het echt vriest zullen ze niet actief zijn, maar op winternachten vanaf een graad of 5-6 kun je ze te zien krijgen. Er zijn spanners die ook in de winter actief blijven en die van oktober tot in december te vinden zijn. En er is een groep voorjaarsspanners die je vanaf januari tot in april moet zoeken. In dit artikel stellen we een aantal algemene soorten aan u voor.

Winteruilen

Vanaf oktober verschijnen een aantal uilen die tot april het volgende jaar aanwezig zijn. Drie algemeen voorkomende zijn wachtervlinder (*Eupsilia transversa*), bosbesuil (*Conistra vaccinii*) en zwartvlekwinteruil (*Conistra rubiginosa*). Om deze te zien te krijgen moet je wel aan de slag. Je kunt ze het beste lokken met stroop. Een zoet mengseltje (zie kader voor een recept) smeer je rond zonsondergang op bomen en een uurtje later controleer je deze. Als je geluk hebt zie je een of meer vlinders heerlijk met hun roltong van de zoete stof likken. Wees niet bang dat ze eraan vastplakken, want ze weten dondersgoed dat het spulletje vreselijk kleeft.

De ***bosbesuil*** is erg algemeen. De grootste trefkans heb je op de hogere zandgronden, maar ook in bosachtige streken in klei- en veengebieden is deze te vinden. De vlinder kun je ook wel rustend vinden tegen boomstammen aan, maar stropen vergroot wel sterk de vindkans. De bosbesuil is variabel van kleur, maar voornamelijk donker oranje/oranjebruin, met

1 stroopplek op boom met wachtervlinders (boven) en bosbesuilen (onder); 2 bosbesuil; 3 wachtervlinder; 4 zwartvlekwinteruil.

Recept voor stropen

Stropen of smeren is heel eenvoudig. Meng flink veel suiker door een (goedkope) rode wijn en spuit dit, met een plantenspuit bijvoorbeeld, op de boom. Niet te veel, maar gewoon een flinke plek van 20-30 cm. Er zijn mensen die daar veel succes mee hebben. Je kunt ook gaan voor 'echte' stroop en daarvan zijn heel veel recepten in omloop. Ik gebruik altijd deze:
De belangrijkste ingrediënten zijn stroop of appelstroop, suiker en appelmoes en/of geprakte overrijpe bananen. Daarnaast worden allerlei alcoholische versnaperingen verwerkt, maar dat is een persoonlijke keuze.

1. Doe de (appel)stroop in een forse pan. In dit voorbeeld worden 5 potjes gebruikt omdat er een voorraad voor een aantal keren wordt gemaakt.
2. Voeg 1 kg suiker en een pot appelmoes toe en verwarm dit tot de suiker goed is opgelost, het hoeft niet per se te koken.
3. Laat het mengsel afkoelen tot handtemperatuur en drink in de tussentijd twee trappistenbiertjes die je voorzichtig in een glas schenkt, zodat alle droesem onder in de fles achterblijft (denk erom: bij 1 potje appelstroop is ook 1 bodem droesem voldoende). Als het mengsel is afgekoeld kun je de droesem aan de stroop toevoegen.
4. Laat een of meer dagen staan en je zult zien dat de stroopmassa goed gaat gisten (er ontstaan allemaal belletjes op de stroop).
5. Verdeel de massa over kleinere potjes die je goed af kunt sluiten. Als de massa dik is kun je, voor het in de potjes te schenken, even voorzichtig verwarmen.

Vlak voor je gaat smeren kun je nog een klein scheutje likeur of andere alcohol toevoegen.

donkere vlekken. De vleugels zijn over elkaar heen geschoven waardoor hij langwerpig overkomt.

De ***wachtervlinder*** is een gewone soort die voorkomt in loofbossen, struwelen, parken en tuinen, verspreid over het hele land. Hij is makkelijk te herkennen, hoewel hij wel erg variabel van kleur is. Opvallend zijn de zogenaamde satellietstipjes. De meeste uilen hebben ringvlekken en niervlekken, vrij groot en vaak duidelijk zichtbaar op de vleugels. Ook bij de wachtervlinder zijn deze aanwezig. Het typische is dat bij de wachtervlinder twee kleine extra stipjes zitten aan weerszijden van de niervlek. Geen enkele andere uil heeft dit. De kleur van de vlekken en ook van die satellietvlekjes kan wit zijn, maar ook geel tot donker oranje. Ook kan een vlinder zowel oranje als witte vlekjes hebben.

De ***zwartvlekwinteruil*** is een andere nachtvlinder die vanaf oktober te zien is. Deze staat in oudere boeken als een niet zo gewone soort, maar hij breidt zich de

5 boom met veel kleine wintervlinders; 6 kleine wintervlinder, mannetje; 7 kleine wintervlinder, vrouwtje; 8 kleine wintervlinder, paring.

9 grote wintervlinder, mannetje; 10 grote wintervlinder, vrouwtje; 11 najaarsspanner, mannetje; 12 najaarsspanner, vrouwtje (Marian Schut).

laatste jaren sterk uit en kan inmiddels ook als algemeen beschouwd worden. Ook in het noorden van het land komt hij de laatste jaren steeds meer voor. Het is een soort van loofbossen, bospaden, open plekken in het bos, houtwallen, verwilderde tuinen en boomgaarden. Ook in het stedelijk gebied is hij volop aanwezig. Opvallend kenmerk van de zwartvlekwinteruil zijn de witte aders die de zwarte vlekken op de vleugels doorkruisen, wat wel wat lijkt op de afdruk van een klauw.

Vroege winterspanners

Vanaf oktober, maar vooral in november zijn de wintervlinders actief. Dit zijn spanners waarvan de vrouwtjes vleugelloos zijn. Deze vrouwtjes steken al hun energie in de voortplanting en niet in vliegen en als vleugels niet meer worden gebruikt, zullen ze in de loop van duizenden jaren steeds kleiner worden. Je ziet vaak alleen nog wat stompjes van wat vroeger de vleugels waren. De kleine wintervlinder (*Operophtera brumata*) is verreweg het talrijkst. In de top van de vliegtijd, meestal zo rond half november kun je in een bosrijke omgeving zonder veel moeite in een uur of twee duizenden wintervlinders zien. Dat zijn vooral de mannetjes, want die vallen erg op. Ze zitten op boomstammen met meestal hun vleugels omhoog, zodat ze als een soort zeilbootjes op de stam te zien zijn. Vaak zitten ze met meer bij elkaar op een boom en soms kun je er zelfs wel honderd of nog meer op een boomstam te zien krijgen. Dat is trouwens vooral het geval in loofbossen op de hogere zandgronden. Ook in bossen en parken op klei en veen kun je ze wel vinden, maar daar zijn de aantallen altijd lager. Die mannetjes zitten daar op de stam van de boom vanaf een uurtje na zonsondergang en wachten op de vrouwtjes. Deze vallen vrijwel niet op, omdat ze zoals gezegd geen vleugels hebben. Ze hebben zich in de strooisellaag verpopt, komen daar nu uit tevoorschijn en kruipen de boom in. Daar komen ze hopelijk snel een mannetje tegen waarmee ze kunnen paren. Na de paring kruipen ze verder omhoog de boomkruin in en zetten daar hun eitjes af.

De eitjes overwinteren en komen in april uit. Dan zijn er dus vele honderdduizenden rupsen in de boomkruinen en in sommige jaren lijkt het wel of ze de bomen helemaal kaalvreten, maar die komen later toch weer volop in blad. De rupsen van de wintervlinders zijn dan ook enorm belangrijk als voedsel voor mezen en andere insectenetende vogels in het bos. Voor de vlinders is dit niet erg, want ze ‘houden er al rekening mee’ dat veel rupsen worden verorberd: de vrouwtjes zetten enorm veel eitjes af. Als er uiteindelijk twee vlinders overblijven, blijft de soort constant, want één vrouwtje en één mannetje hebben al die eitjes geproduceerd. Gaat het een keertje slecht met de wintervlinders, dan zullen de vogels minder jongen groot kunnen brengen. Het volgende jaar zal de predatie minder zijn en kunnen de vlinders het dus weer goed doen. Ze houden elkaar in evenwicht.
Tussen de massa’s kleine wintervlinders kun je ook nog andere soorten tegenkomen. De grote wintervlinder (*Erannis defoliaria*) is ook algemeen en in het grootste deel van het land te zien, maar de aantallen zijn altijd heel veel kleiner, tenminste als je gewoon

13 voorjaarsspanner; 14 kleine voorjaarsspanner (Jurriën van Deijk); 15 grote voorjaarsspanner; 16 perentak.

bomen afspeurt. Grote wintervlinders komen ook graag op licht en op een lamp of in een LedEmmer kun je er wel meerdere bij elkaar aantreffen. Dat geldt ook voor de najaarsspanner (*Agriopis aurantiaria*), die nog weer wat minder voorkomt.

Voorjaarsspanners

Ook na de jaarwisseling zijn er spanners actief waarvan de vrouwtjes gereduceerde vleugels hebben. Ze heten, heel toepasselijk, grote voorjaarsspanner (*Agriopis marginaria*), kleine voorjaarsspanner (*Agriopis leucophaearia*) en voorjaarsspanner (*Apocheima hispidaria*), maar ook de perentak (*Phigalia pilosaria*) is dan te vinden. De meeste kans om deze te zien te krijgen is door lichte plekken af te zoeken, zoals reclamezuilen, flatgalerijen of verlichte tunneltjes. Ook een LedEmmer of andere lichtbron kan deze vlinders aanlokken. De vrouwtjes zijn lastiger te vinden, want die laten zich niet lokken. Omdat ze vleugelloos zijn, vallen ze ook niet erg op. Zoeken op boomstammen in de buurt van waar je mannetjes bent tegengekomen is een goede manier. Voor de herkenning van de vleugelloze vrouwtjes kun je een mooi overzicht downloaden van de site van De Vlinderstichting.

Herkenningskaart voorjaarsuilen

Voor de herkenning van de voorjaarsuilen is een mooie herkenningskaart gemaakt, die je gratis kunt downloaden vanaf de website van De Vlinderstichting. Zoek op voorjaarsuilen en je vindt hem vast. Ook staat er een handig documentje over de spanners met vleugelloze vrouwtjes en hoe je die vrouwtjes uit elkaar kunt houden.

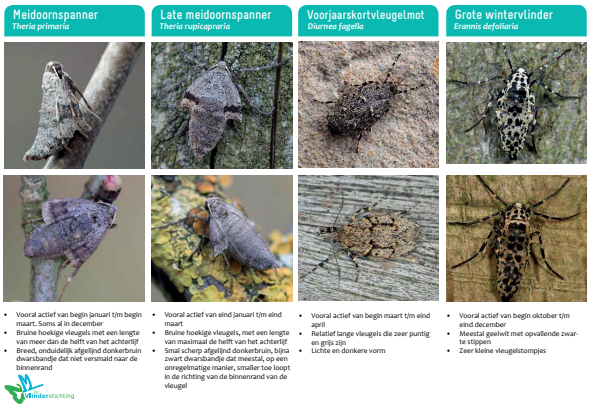

Op de website staat een overzicht van de vleuggelloze vrouwtjes.

Voorjaarsuilen

Als je aan het einde van de winter gaat stropen, kun je in ieder geval acht soorten uilen te zien krijgen. Drie daarvan zijn al actief vanaf oktober,

17 kleine voorjaarsuilen in LedEmmer (Rik Wever); 18 kleine voorjaarsuil; 19 variabele voorjaarsuil; 20 tweestreepvoorjaarsuil; 21 dubbelstipvoorjaarsuil; 22 nunvlinder.

maar deze gaan nog door tot eind maart. Dit zijn de al besproken wachtervlinder, bosbesuil en zwartvlekwinteruil. Vijf andere soorten zijn redelijk wijdverbreid in het hele land en zijn ook zeker tot eind maart aanwezig. Dit zijn de kleine en de variabele voorjaarsuil (*Orthosia incerta*), de tweestreepvoorjaarsuil (*Orthosia cerasi*), dubbelstipvoorjaarsuil (*Anorthoa munda*) en de nunvlinder (*Orthosia gothica*). Op de hogere zandgronden en in de duinen heb je de grootste trefkans, want daar komen ze verreweg het meeste voor en kunnen ze zeer talrijk zijn. Maar ook elders in het land zullen voorjaarsuilen smeerplekken bezoeken. Je kunt ervoor naar natuurgebieden zoals bossen en duinen. Ook in steden en dorpen trouwens werkt stropen vaak prima, als je maar niet al te lichte plekken ervoor uitkiest. En ook deze voorjaarsuilen kun je in de LedEmmer vinden. Zo had vorig jaar een student bij De Vlinderstichting, Rik Wever, meer dan driehonderd kleine voorjaarsuilen in zijn LedEmmer op het platteland in Groningen.

Na zonsondergang niet betreden!
Veel bossen, parken en natuurgebieden zijn na zonsondergang niet toegankelijk. Je kunt dus niet zomaar overal het bos in om te stropen of om wintervlinders te gaan zoeken met je zaklantaarn. Hou je aan de regels en informeer bij de eigenaar/beheerder van het gebied of je er op zoek mag naar nachtvlinders. Vaak is dat oké, zeker als je zorgt dat wat je vindt ook weer wordt doorgegeven aan de beheerder.